तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति

एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पृथ्वीनारायण क्यापस, समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको मानवशास्त्र विषयको दशौ पत्रको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न तयार परिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता:

सूचना पण्डित

क्याम्पस रोल नं: ९५/०६०

त्रि.वि.दर्ता नं.: ९-१-४८-९७८-९६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

२०७१

तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति एक समाजशास्त्रीय अध्ययन - शोधकर्ता: **सूचना पण्डित २०७१**

तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति
एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पृथ्वीनारायण
क्याम्पस, समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
मानवशास्त्र विषयको दशौ पत्रको आंशिक आवश्यकता
पूरा गर्न तयार परिएको

शोधपत्र

शोधकर्ताः

सूचना पण्डित

क्याम्पस रोल नंः ९५/०६०

त्रि.वि.दर्ता नं.: ९-१-४८-९७८-९६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

२०७१

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र तथा मानव शास्त्र विभागद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शोधपत्र परिपुर्तिका लागि शोधकर्ता छात्रा सूचना पण्डितले “तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष सुझाव र निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधपत्रप्रति सन्तुष्टि प्रकट गर्दै यसको समुचित मुल्याङ्कन तथा स्वीकृतिका लागि समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र विभाग, शोधपत्र मुल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०७१/१२/०९

....

(शान्ति भुषाल)

शोध निर्देशक

विभागीय प्रमुख

समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको मानवशास्त्र विषयको दशौ पत्र लेखनको आवश्यकता पूरा गर्नका निम्ति शोधार्थी छात्रा **"तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

....
(शान्ति भुसाल)
शोध निर्देशक

....
(डा.उमानाथ बराल)
बाह्य परीक्षक

....
(शान्ति भुसाल)
विभागीय प्रमुख

मिति : २०७१ चैत्र १२

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तह दशौ पत्रको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि **"तनहुँ क्यामिनका बोटे जातिको विवाह पद्धति एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** शीर्षकमा तयार पारिएको छ । यस शोध कार्यको प्रस्तावना लेखनदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म अमूल्य सुझाव, हौसला र प्रोत्साहन सहितको निरन्तर मार्गनिर्देशन गर्नुहुने शोध निर्देशक एवम् विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरुआमा श्री शान्ति भुषालप्रति आभार प्रकट गर्दै कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै प्रेरणादायी भूमिका प्रदानगर्नुहुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागका आदरणीय गुरुहरू तथा गुरुआमाहरुप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । बाह्य परीक्षकको रुपमा रही मेरा कमीकमजोरी औल्याई आवश्यक सुझाब दिइ सहयोग गर्नुहुने डा.उमनाथ बरालप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

शोध अध्ययनको लागि आवश्यक पाठ्यसामग्री उपलब्ध गराउने क्षेत्रीय पुस्तकालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरालाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । आफ्ना अत्यन्त अमुल्य समयको बाबजुत मेरा जिज्ञासाको जवाफ दिई यस शोध अध्ययनलाई पूर्णता प्रदान गर्नुहुने अध्ययन क्षेत्रका सम्पूर्ण उत्तरदाताप्रति आभारी छु ।

यसै गरी यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा महत्वपूर्ण सहयोग, सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नुहुने देवकी पौडेल, बासुदेव पौडेल, सरिता पौडेल, हरिभक्त पण्डित, पार्वता पण्डित, शुसिला पण्डित, सुमिता घिमिरे, प्रकाश घिमिरे, रामचन्द्र पौडेल, भोजराज पौडेल, सुरज भट्टराई, मुक्ति प्रसाद अधिकारी, प्रितम भट्टराई, कृष्णराज पौडेल, ठाकुर प्रसाद पौडेल, शिव बाँस्तोला, लक्ष्मीकान्त कोइराला, चितवन तथ्याङ्क विभागका प्रमूख जीवनाथ आचार्य, सहायक प्रमूख विष्णु प्रसाद पौडेल र तनहुँ जिल्ला जि.वि.स. कार्यालयका तथ्याङ्क विभागका सम्पूर्ण सदस्यहरुलाई धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । तथ्याङ्क संकलनको क्रममा महत्वपूर्ण समय एवं जानकारीहरु उपलब्ध गराउने बोटे समुदायका सम्पूर्ण व्यक्ति तथा उत्तरदाताहरु पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गर्नका लागि प्रेरित एवम् आर्थिक सहयोग गर्नुहुने मेरा परिवारजनहरु प्रति सदैव ऋणि छु, लेखन कार्यमा अमुल्य राय, सल्लाह र सुझाव दिनुहुने बाबुहरु रोशन पौडेल, सरस पौडेल प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा कम्प्यूटर टङ्कन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने "क्विक कम्प्यूटर सर्भिस एण्ड फोटोकपि हाउस" पोखरा-१, बगरप्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

मितिः २०७१/१२/०६ सूचना पण्डित

शोधसार

नेपाल विभिन्न जातजातिहरुको साझा फुलबारी हो । यहाँ प्राचिनकाल देखिनै विभिन्न जातजातिहरु बसोबास गर्दै आएका छन् । नेपालमा ९७ जातजातिहरु छन् । ती मध्ये ५८ जाति जनजाति हुन । यी ५८ जनजाति मध्ये अल्पसंख्यक तथा संकटमा परेको एक जाति हो 'बोटे' । बोटे जातिको परम्परागत मुख्य पेशा माछा मार्नु र डुङ्गा तार्नु हो ।

मानव चेतनशिल प्राणी हो । तसर्थ उ समाजमा बस्दछ । सामाजिक जिवनमा आइपर्ने जन्म, मृत्यू, छेवर, ब्रतवन्ध तथा विवाह जस्ता घटना एवं संस्कारले मानव जिवन पुर्ण रुपले प्रभावित भएको हुन्छ । सृष्टि विस्तार एव वंश कायमका लागि स्थापित *विवाह प्रथा* नै मानव जीवनको व्यवहारिक जीवनलाई प्रतिपालन गर्ने महत्वपूर्ण सम्बन्धको सूत्र हो । त्यसैले मानव समुदायको लागि विवाह अत्यन्त आवश्यक छ । संसारका विभिन्न ठाउँहरुमा विभिन्न जातिहरु अनुरुप विवाहका विभिन्न रुपहरु विकसित भइसकेका छन् । यसै सन्दर्भ अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको स्नाकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आठौं पत्रको प्रयोजनको लागि **"बोटे जातिको विवाह पद्धति"** शिर्षकको सोधकार्य तयार पारिएको छ । यस अध्ययनमा निम्न उद्देश्य राखिएको छ ।

साधारण उद्देश्य :- बोटे जातिको जातिय पहिचान, संस्कृति र संस्कारको अध्ययन गर्नु सामान्य उद्देश्य रहेको छ ।

विशिष्ट उद्देश्य :-

- बोटे जातिको विवाह पद्धति पत्ता लगाउने ।
- बोटे जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तनलाई विश्लेषण गर्ने ।
- अन्य जाति र बोटे जातिको विवाह पद्धतिमा के कस्ता समानता र फरक छन् भनि खोजी गर्ने ।

अनुसन्धान ढाँचा :- यस अध्ययनका लागि वर्णनात्मक र अन्वेषणात्मक शैलीमा सोधपत्र तयार गरिएको छ ।

अनुसन्धान विधि :- अन्तरवार्ता, अवलोकन, अनुसूचि जस्ता विधिहरुबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

यस अध्ययनको लागि तनहूँ जिल्लाको क्यामिन गा.वि.स. वडा नं ९ पाथ्रा अन्तरगत बोटेटार क्षेत्रलाई रोजीएको छ । ६० घरधुरी भएका बोटे जातिको मौखिक अन्तरवार्ता, समूहगत छलफल विधि प्रयोग गरि तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । जसको माध्यमबाट सामाजिक सांस्कृतिक परिवर्तनका साथै परिवार र विवाह स्थिति बारे तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । द्वितीय सूचना सङ्कलनका लागि भने विभिन्न प्रकाशित एवं अप्रकाशित पुस्तक, लेख, रचना, पत्रपत्रिका तथा सम्बन्धित साहित्यको सहयोग लिइएको छ । सङ्कलित तथ्याङ्कहरुलाई वर्गिकरण र तालिकीकरण पछि कम्प्यूटरको माध्यमबाट विश्लेषण गरी आवश्यकतानुसार तालिका सूचि चित्र सूचि प्रतिशतको आधारमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

- बोटे जातिको विवाह गर्दाको औषत उमेर १६-२० वर्षको ३५ जना (५१.६६%) पाइयो ।
- उत्तरदाताहरुमा विधवा/विधुर विवाह र बहुविवाह पाइएन ।
- पेशामा लैङ्गिक सहभागीता अन्तरगत कृषि र ज्यालामजदुरीमा पुरुष भन्दा महिला बढि भएको पाइयो भने जागिर र माछा मार्ने काममा महिला भन्दा पुरुष बढि पाइयो ।
- वैवाहिक निर्णयमा महिला सहभागीता ५१ जना वा ८५% ले नगराउने गरेको र ९ जना वा १५% ले गराउने गरेको बताएको पाइयो ।
- उत्तरदाताको शैक्षिक अवस्था हेर्दा ३३.३३% साक्षर र ६६.६७% निरक्षर पाइयो ।
- हिन्दु धर्म मान्ने बोटे जाति ८८.३३% पाइयो भने बौद्ध धर्म मान्ने ११.६७% रहेको पाइयो ।
- परिवारको किसिममा ५६ घर (९३.३३%) एकात्मक परिवार र ४ घर (६.६७%) संयूक्त परिवार रहेको पाइयो ।
- तुलनात्मक रुपले संयुक्त परिवारलाई भन्दा एकल परिवारलाई आधुनिकताले छोएको पाइयो ।
- ६० जना उत्तरदाता मध्ये ४५ जना (७५%) ले नातेदार भित्र र १५ जना (२५%) ले नातेदार बाहिर विवाह गरेको पाइयो । मामाको छोरासँग ४५ जनाले, फूपूको छोरीसँग ८ जनाले र नातेदार बाहिर ७ जनाले विवाह गरेको पाइयो ।
- अन्तरजातिय विवाह अन्तरगत बोटे जातिका मानिसहरु गुरुङ्ग, कुमालसँग विवाह भएको पाइयो । जुन ६० जना उत्तरदाता भन्दा बाहिरका हुन ।
- सगुन प्रथा ९८% ले राम्रो मानेका छन् भने २% ले नराम्रो मानेका छन् ।

- परम्परा धान्नलाई कम खर्चिलो बनाएर भएपनि सगुन प्रथालाई निरन्तरता दिनु राम्रो हो भनेको पाइयो ।
- बोटे समाजमा दाइजो प्रथा रहेकोमा ७०% ले र नरहेकोमा ३०% उत्तरदाताले उल्लेख गरेका छन् ।
- दाइजो प्रथा कुप्रथा हो भन्ने महशुस धेरैले गरेपनि यो प्रथा बढ्दै गएकोमा धेरै जनाको स्वीकारोक्ती पाइयो ।
- बोटे जातिको पेशामा परिवर्तन आएको छ । जसको प्रमूख कारण परम्परागत पेशाले जीवन धान्न कठिन भएको पाइयो ।
- आधुनिकिकरणले पनि पेशामा परिवर्तन आएको छ जसको कारण पुलपुलेशा निर्माण एवं माछा मार्ने विद्युतीय धरापले गर्दा डुङ्गा तार्ने काम र माछा मार्ने कामलाई विस्थापित गरेको पाइयो ।
- विवाह प्रक्रियामा परिवर्तन ल्याउने कारक तत्वहरु शिक्षा र ज्ञानको वृद्धि, अन्य जातिको सामाजिकीय प्रभाव, वर्तमान समाजको बदलिँदो परिस्थिती र रोजगारी हुन् । जसमा क्रमशः २५%, २८.३%, २१.६% र २५% उत्तरदाताहरुको मत पाइयो ।
- पुनः विवाह राम्रो कि नराम्रो भने विषयमा मिश्रीत उत्तर पाइयो । राम्रो मान्नेमा ३१ जना नराम्रो मान्नेमा २७ जना र तटस्थ रहेकोमा २ जना पाइयो ।

बोटेजातिको आफ्नै परम्परागत सामाजिक सांस्कृतिक विशेषताहरु रहिआएका छन् । तापनि दिन प्रतिदिनको प्राविधिक प्रगति, आधुनिकिकरण अन्य जातिसँगको घुलमिल, आवतजावत एवं सिकोको प्रभाव आदिका कारणले यस समुदायका मानिसहरुको सामाजिक सांस्कृतिक र आर्थिक अवस्था एवं मान्यताहरुमा परिवर्तन हुदै आएको छ । वर्तमान अवस्थामा केटि माग्ने परम्परामा अभिभावकको मात्र सम्बन्ध नगराई केटा र केटीको मन्जुरी पनि लिने चलन बढ्दो छ भने अर्कोतिर मागी विवाह घट्दो र भागी विवाह बढ्दो देख्न सकिन्छ । दाइजो प्रथा बढ्दै जाँदा र जन्ती संख्या समेत बढ्दै जाँदा विवाह खर्चिलो भएकोले हुनेलाई रमाइलो र नहुनेलाई बोझिलो भएको प्रत्यक्ष अनुभव गरियो ।

विवाह, मृत्युसंस्कार एवं चाडपर्व, रितिरीवाज आदिमा बोटेजाति र खस आर्य समाजमा कतिपय कुरा समानता पाइयो भने कतिपय कुरामा फरक पाइयो ।

विषय सूची

		पृष्ठ
सिफारिस पत्र		i
स्वीकृति पत्र		ii
कृतज्ञता ज्ञापन		iii
विषय सूची		iv
तालिका सूची		viii
चित्र सूची		ix
शोधसार		x
अध्याय एक : अध्ययनको परिचय		**१-७**
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३	अध्ययनका उद्देश्यहरु	४
१.४	अध्ययनको महत्व	४
१.५	अध्ययनको सिमा	५
१.६	अध्ययनको संगठन	६
१.७	अध्ययनमा प्रयोग हुने शब्दहरुको परिभाषा/अर्थ	७
अध्याय दुई : पुर्व साहित्य, पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक समीक्षा		**८-२३**
२.१	बोटे जातिको परिचय	८
२.२	सैद्धान्तिक पुनरावलोकन	१२
२.३	विवाह उत्पत्ति परिवर्तन सम्बन्धि सिद्धान्तहरु	१५
२.४	पुर्व साहित्यको अध्ययनको समीक्षा	२०
२.५	अवधारणागत खाका	२३

अध्याय तीन : अध्ययन विधि **२५-३०**

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य २५

३.२ अनुसन्धान ढाँचा २६

३.३ तथ्याङ्क स्रोत र प्रकृति २६

३.४ समग्र तथा नमुना छनोट २७

३.५ प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन विधिहरु २८

३.५.१ अन्तर्वाता अनुसुचि २८

३.५.२ अवलोकन २८

३.५.३ व्यक्तिगत अध्ययन २९

३.५.४ तथ्याङ्कको विश्लेषण २९

३.६ तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण २९

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्र र उत्तरदाताको सामाजिक आर्थिक विशेषताहरु **३१-५१**

४.१ तनहूँ जिल्ला र बोटे जाति ३१

४.१.१ तनहूँ जिल्लाको समाजशास्त्रीय परिचय ३३

४.१.२ तनहूँ जिल्लाका जातजाति ३३

४.१.३ तनहूँ जिल्लामा बोटेजातिको बसोबासस्थल र जनसंख्या ३४

४.२ अध्ययन स्रोत तथा अध्ययन क्षेत्रको परिचय ३६

४.२.१ क्यामिन गा.वि.स. बोटेजाति एवं बसोबास स्थल ३६

४.२.२ बोटे जातिको खानपान, भेषभुषा र भाषा ३८

४.३ विवाहित उत्तरदाताको सामाजिक आर्थिक विशेषता ३९

४.३.१ अध्ययनका लागि छनौट गरिएका उत्तरदाताको उमेर समूह ३९

४.३.२ पेशामा लैङ्गिक सहभागिता ४०

४.३.३ उत्तरदाताको शिक्षा ४१

४.३.४ धर्म ४२

४.३.५ संस्कृति, चाडपर्व र संस्कारहरु ४३

४.३.६ चाडपर्वहरु ४४

४.३.७ उत्तरदाताका पूजनादि देव देवी एवम् विश्वास ४५

४.४. संस्कार ४५

४.५ मृत्युसंस्कार ४६
४.६ परिवारको प्रकारका आधारमा उत्तरदाता ५०

अध्याय पाँच : बोटे जातिको विवाह पद्धति ५२-६२

५.१ परिचय ५२
५.२ मागी विवाह वा आयोजित विवाह ५३
५.२.१ रत्यौली/रतेउली ५९
५.३ भागी वा प्रेम विवाह ५९
५.४ जारी विवाह ५९
५.५ मागी विवाह मन पराउनका कारण ५९
५.६ भागी वा प्रेम विवाह मन पराउनका कारण ६०
५.७ वैवाहिक निर्णयमा महिलाको सहभागिता ६२

अध्याय छ : बोटे जातिको विवाह पद्धतिमा देखिएका परिवर्तनहरुको विश्लेषण ६३-८०

६.१ विवाह ६३
६.२ विवाह गर्न मिल्ने नातेदारहरु (Case Study सहित) ६४
६.३ विवाहको किसिम ६६
६.४ विवाहको उमेर ६७
६.५ सगुन प्रथा ६७
६.६ दाइजो प्रथा (Case Study सहित) ६८
६.७ विवाहमा गरीने खर्च (Case Study सहित) ६९
६.८ संस्कृतिकरण वा एकल्चराइजेसन (Case Study सहित) ७०
६.९ जन्त जाने परम्परा ७२
६.१० पेशा /व्यवसाय (Case Study सहित) ७०
६.१०.१ आधुनिकीकरणले बोटे जातिको पेशामा ल्याएको परिवर्तन (Case Study सहित) ७५
६.१०.२ बोटे जातिको पेशामा परिवर्तन आउनका कारण ७६
६.११ बोटे जातिको विवाहमा परिवर्तन ल्याउने कारक तत्वहरु ७७
६.१२ बोटेजातिमा पारपाचुके र पुनः विवाह ७९

अध्याय ७ : सारांश, निष्कर्ष एवम् सुझाव **८१-८४**

७.१ सारांश ८१

७.२ निष्कर्ष ८४

७.३ सुझाव ८४

सन्दर्भसामाग्री

अनुसूचि

तालिका सूची

तालिका	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	तनहूँमा बोटे जातिको बसोबास स्थल र जनसंख्या	३३
४.२	बोटे जातिमा विवाह हुने औसत उमेर	३९
४.३	पेशामा लैङ्गिक सहभागिता	४१
५.१	मागी विवाह मन पराउनुका कारणका आधारमा उत्तरदाता	५९
५.२	भागी वा प्रेम विवाह मन पराउनका कारणका आधारमा उत्तरदाता	६०
६.१	विवाह गर्न मिल्नेका आधारमा नातेदारको किसिम	६४
६.२	विवाहमा गरीने खर्चका आधारमा उत्तरदाता	६९
६.३	पेशाको आधारमा विवाहमा आएको परिवर्तन	७३
६.४	बोटे जातिको पेशामा परिवर्तन आउनाका कारण उत्तरदाताको आधारमा	७५
६.५	विवाह प्रक्रियामा परिवर्तन ल्याउने कारक तत्वहरु उत्तरदाताको आधारमा	७७
६.६.	पारपाचुके र पुनः विवाहको आधारमा उत्तरदाता	७८

चित्र सूची

चित्र	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	बोटे जातिको शैक्षिक अवस्था उत्तरदाताको आधारमा	४२
४.२	बोटे जातिमा मानिने धर्म उत्तरदाताको आधारमा	४३
४.३	उत्तरदाताको आधारमा परिवारको प्रकार	५१
५.१	वैवाहिक निर्णयमा महिला सहभागिता गराइने वा नगराइने आधारमा उत्तरदाता	६१
६.१	नातेदार भित्र र बाहिरको आधारमा विवाह	६३
६.२	विवाहको किसिम मन पराइनुको आधारमा उत्तरदाता	६५
६.३	सगुन प्रथा रहेको नरहेको आधारमा उत्तरदाता	६६
६.४	दाइजो प्रथा रहेको नरहेको आधारमा उत्तरदाता	६७
६.५	संस्कृतिकरणको प्रभावको आधारमा उत्तरदाता	७०
६.६	महिलाहरु विवाहमा जन्त जाने नजाने आधारमा उत्तरदाता	७२